

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ГАЙДАМАКА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК 373.5.046.12.036:7

**ПОЛІХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ ПРЕДМЕТІВ ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Масол Людмила Михайлівна

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Щолокова Ольга Пилипівна,
Інститут мистецтв Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри фортепіанного виконавства і
світової художньої культури;

кандидат педагогічних наук, доцент
Семко Майя Іванівна,
Інститут педагогіки, психології і мистецтв
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри мистецької підготовки.

Захист дисертації відбудеться 26 квітня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано “23” березня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



О. А. Комаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Головною метою сучасної української школи є формування особистості з інноваційним мисленням, здатної до життєтворчості та самореалізації в складних і суперечливих процесах сьогодення. Йдеться, насамперед, про виховання впевненої у власних силах людини, спроможної передбачати зміни і адаптуватися до них на особистісному та соціальному рівнях. Необхідною є зміна пріоритетів педагогічного світогляду, переорієнтація навчально-виховного процесу на конструктивні суб'єкт-суб'єктні взаємини, формування загальнолюдських цінностей особистості, стимулювання її внутрішньої потреби в саморозвитку. Для досягнення таких цілей потужним виховним потенціалом володіє мистецтво з притаманною йому здатністю безпосереднього впливу на свідомість і підсвідомість особистості, її інтелектуальну й особливо емоційну сфери.

Окреслені завдання відображено в Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, Комплексній програмі художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, а також інших документах, суголосних світовим тенденціям в освіті (“Дорожня карта мистецької освіти” (Лісабон, 2006), Друга Всесвітня конференція мистецької освіти “Сеульський порядок денний: “Цілі розвитку художньої освіти” (Сеул, 2010)).

Цілісне художнє бачення світу народжується на підґрунті пізнання різних видів мистецтва – музики, театру, живопису, архітектури, декоративно-прикладного, кіно тощо, – кожному з яких притаманна специфічна художня мова. Однак саме загальна художньо-образна природа мистецтва, у поєднанні всіх його видів, спроможна чинити найбільший вплив на особистість, а отже, й підвищити ефективність естетичного виховання загалом. Така позиція відповідає поліхудожній природі дитинства. Тому саме у початковій школі важливою є роль поліхудожнього виховання учнів як складника естетичного виховання.

Філософсько-естетичні засади поліхудожнього виховання висвітлено в доробках В. Бичкова, Ю. Борева, П. Гуревича, Л. Левчук та інших.

Психолого-педагогічні основи формування цілісної особистості, що становлять базис зокрема і для поліхудожнього виховання, обґрунтовано у працях І. Беха, Є. Бондаревської, О. Газмана, Н. Щуркової, І. Якиманської та інших дослідників.

Теоретичні засади художньо-естетичного виховання розроблено І. Зязюном, О. Комаровською, С. Коновець, Н. Миропольською, О. Щолоковою та іншими вченими. Фундамент художньої інтеграції та поліхудожнього підходу у навчанні і вихованні особистості закладено у працях Л. Масол, О. Рудницької, М. Сиви, Г. Шевченко, Б. Юсова.

Розв'язанню проблеми взаємодії різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі присвячено низку дисертацій, які розкривають цей феномен у сфері вищої педагогічної (Н. Бондарева, Г. Єрмоленко, І. Синкевич, О. Смирнова,

О. Соколова та інші) та загальної середньої освіти (М. Каменева, Л. Мун, О. Непершина, О. Нечаєва, І. Ремньова, С. Рябова, Е. Смотров, Г. Шевченко та інші). Однак, у центрі уваги вчених перебуває переважно зміст навчання, у той час як виховні можливості феномену взаємодії мистецтв окреслено лише частково (О. Базелюк, О. Бузова, О. Заплатіна, О. Ільченко, Г. Письмак, В. Рудаков).

Резерви для оптимального забезпечення поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу загальноосвітніх навчальних закладів закладено у ключових положеннях Державного стандарту початкової загальної освіти, яким передбачено уведення інтегрованих курсів для реалізації змісту освітньої галузі “Мистецтво”. Відповідно розроблено низку навчальних програм, в яких узгоджено зміст: образотворчого мистецтва і трудового навчання (“Художня праця”, В. Тименко), образотворчого й музичного мистецтв і трудового навчання (“Мистецтво”, Л. Ващенко, О. Щолокова), образотворчого та музичного мистецтв з елементами синтетичних видів мистецтва – театру, кіно, хореографії (“Мистецтво”, Л. Масол); створено низку підручників (“Мистецтво” для 2 та 3-х класів, Е. Белкіна, Л. Масол). Аналіз освітньої практики підтверджує, що виховний потенціал уроків при викладанні інтегрованих курсів у початковій школі зростає завдяки поглибленню зв’язків між засобами різних видів мистецтва в організації поліхудожнього впливу на учня. Проте в наукових дослідженнях аспект поліхудожнього виховання на засадах застосування художньої інтеграції майже не розглядається.

Отже, констатуємо існування низки *суперечностей* між:

- об’єктивними процесами гуманізації освіти і недостатнім усвідомленням суспільством естетико-виховної ролі мистецтва у розвитку цілісної особистості – творчому, інтелектуальному, емоційному, соціально-адаптаційному;

- високим потенціалом різних видів мистецтва у формуванні творчої особистості та низькою готовністю педагогічної практики до його використання в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, зокрема переважанням традиційно-застарілих підходів до навчання і виховання молодших школярів на уроках музичного та образотворчого мистецтв;

- запитом освіти на активізацію поліхудожнього впливу на молодших школярів і недостатньою розробленістю відповідного методичного забезпечення уроків предметів естетичного циклу, змістовою й організаційною неузгодженістю складників естетико-виховної системи – уроків та позаурочних форм виховної діяльності.

Виявлені суперечності підтвердили актуальність проблеми і зумовили вибір теми дослідження: **“Поліхудожнє виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складником теми науково-дослідної роботи лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України “Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти” (державний реєстраційний № 0106U002462). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 5 від 01.06.2004) та зареєстровано Радою з координації наукових

досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні АПН України (протокол № 6 від 14.06.2005).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови та методику поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження уточнити зміст поняття “поліхудожнє виховання”, виокремити його принципи у початковій школі та розкрити сутність поліхудожньої вихованості молодшого школяра.

2. З’ясувати виховний потенціал уроків предметів естетичного циклу в початковій школі та їх зв’язок із позаурочною художньо-естетичною діяльністю молодших школярів.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні поліхудожньої вихованості молодших школярів.

4. Обґрунтувати педагогічні умови поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу.

5. Розробити та експериментально перевірити методику поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу.

Об’єкт дослідження – процес художньо-естетичного виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови і методика поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу в загальноосвітньому навчальному закладі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять ідеї філософії освіти (В. Андрущенко, М. Каган, В. Кремень та інші); методології педагогічного дослідження (С. Гончаренко, В. Краєвський та інші); наукові положення щодо: цілісності художнього сприйняття світу з позицій естетики та психології творчості (Р. Арнхейм, В. Бичков, Л. Виготський, П. Гуревич, Л. Левчук та інші); положення теорії особистісно орієнтованого виховання в єдності системного, аксіологічного, культурологічного, діяльнісного підходів (І. Бех, Н. Щуркова, І. Якиманська та інші); положення вікової та педагогічної психології щодо особливостей розвитку молодших школярів (О. Леонт’єв, О. Савченко, Н. Тализіна та інші); теорії художньо-естетичного виховання та мистецької освіти (О. Комаровська, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова, Л. Школяр та інші); художньої інтеграції і поліхудожнього підходу в навчанні та вихованні особистості школяра (Л. Масол, М. Семко, Г. Шевченко, Б. Юсов та інші).

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи** дослідження:

теоретичні: аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури для уточнення змісту поняття “поліхудожнє виховання” та розкриття сутності поліхудожньої вихованості молодшого школяра; синтез, порівняння, класифікація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для визначення критеріїв і показників, обґрунтування педагогічних умов поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу; аналіз змісту навчальних програм

для загальноосвітньої початкової школи з предметів естетичного циклу для з'ясування репрезентативності завдань поліхудожнього виховання;

емпіричні: анкетування, педагогічне спостереження, діагностичні завдання, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для виявлення стану поліхудожньої вихованості молодших школярів й перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов та методики;

статистичні методи для кількісного аналізу і підтвердження вірогідності результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано педагогічні умови поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу (спрямованість навчально-виховного процесу на опанування молодшими школярами естетичних цінностей мистецтва; актуалізація виховного потенціалу творів різних видів мистецтва на засадах інтеграції; залучення учнів до різних видів особистісно орієнтованої художньої діяльності на уроках та у позаурочний час; побудова уроків предметів естетичного циклу на засадах емоційно-сислової драматургії, зокрема, з використанням змісту підручників); розкрито сутність поліхудожньої вихованості молодшого школяра як інтегрованої якості особистості, що визначається здатністю до пізнання різних видів мистецтва і розуміння їх взаємодії через встановлення міжпредметних зв'язків у межах естетичного циклу, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва різними засобами (словом, кольором, звуком, жестом, рухом) і готовністю до самовираження у різних видах художньо-творчої діяльності; визначено критерії та показники поліхудожньої вихованості молодших школярів (емоційно-ціннісний: інтерес до різних видів мистецтва та їх взаємодії; емоційно-ціннісне ставлення учнів до мистецтва; когнітивно-асоціативний: поліхудожні знання та уявлення; здатність до художнього асоціювання; творчодіяльнісний: поліхудожні вміння; творча активність у різних видах мистецтва на уроках; здатність дитини до самовираження у позаурочній художній діяльності, у повсякденному житті);

уточнено зміст поняття “поліхудожнє виховання” як цілеспрямована суб'єкт-суб'єктна діяльність педагогів і вихованців, ґрунтована на засадах особистісної орієнтації та застосуванні взаємодії різних видів мистецтва, результатом чого є поліхудожня вихованість молодшого школяра; виокремлено принципи поліхудожнього виховання молодших школярів (орієнтації процесу поліхудожнього виховання на активізацію емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до мистецтва; циклічності процесу поліхудожнього виховання молодших школярів; застосування взаємодії творів різних видів мистецтва у процесі художнього пізнання; стимулювання асоціативності молодших школярів в організації сприймання та художньо-творчої діяльності);

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні методики поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках

предметів естетичного циклу у взаємодії з формами позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів.

Розроблена методика втілена у навчально-методичному забезпеченні інтегрованого курсу “Мистецтво” (підручники, посібники (робочі зошити), мультимедійний програмний педагогічний засіб для 1, 2, 3, 4-х класів), які мають гриф МОН України.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями мистецтва в загальноосвітній школі, вихователями закладів дошкільної освіти; в організації педагогічної практики студентів вищих педагогічних навчальних закладів; для науково-теоретичної та методичної підготовки вчителів мистецтва у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес ЗНЗ І ст. “Мрія” м. Кіровограда (довідка № 467 від 21.09.2015); СШ І–ІІІ ст. № 50 м. Львова (довідка № 403 від 22.09.2015), ліцею № 22 м. Чернігова (довідка № 178 від 23.09.2015), Києво-Печерського ліцею № 171 “Лідер” (довідка № 124 від 30.10.2015), СШ № 316 м Києва (довідка № 402 від 06.10.2015), КУ ССШ І–ІІІ ст. № 29 м. Суми (довідка № 198 від 21.10.2015), ЗОШ І–ІІІ ст. № 6 м. Мукачеве Закарпатської обл. (довідка № 114 від 26.10.2015).

Особистий внесок здобувача. У програмі “Мистецтво”, підручниках та посібниках (робочих зошитах) “Мистецтво” для 1, 2, 3, 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (співавтори Л. Масол, Н. Очеретяна, О. Колотило) дисертантом розроблено художньо-творчі завдання, мистецькі поради, дібрано художній матеріал.

У методичному посібнику “Методика навчання мистецтва у початковій школі” (співавтори Л. Масол, Е. Белкіна, О. Калініченко, І. Руденко) дисертантом розроблено орієнтовне календарно-тематичне планування уроків мистецтва та розділ “Вокально-хорова робота”; у мультимедійному педагогічному навчальному засобі “Мистецтво” для 1, 2, 3, 4-х класів (співавтор Л. Масол та інші) автором дисертації розроблено сценарії проведення інтегрованих уроків мистецтва.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження оприлюднено автором на наукових і науково-практичних заходах різних рівнів: *міжнародних* – Міжнародна школа методичного досвіду “Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі впровадження інтегрованих курсів” (Миколаїв, 2012); XI Міжнародна конференція “Стратегія якості у промисловості та освіті” (Варна (Болгарія), 2015); *всеукраїнських науково-методичних семінарах* – “Школа методичного досвіду” (Миколаїв, 2007–2011, 2013–2015); “Формування професійної компетентності вчителя початкових класів у контексті об’єктивної парадигми освіти” (Івано-Франківськ, 2010); “Формування соціальної компетентності вихованців позашкільних навчальних закладів” (Рівне, 2011); *обласних семінарах (педагогічних майстер-класах)* “Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі впровадження інтегрованих курсів “Мистецтво”, “Художня культура” (Луганськ, 2005; Львів, 2011; Ужгород, 2012); *звітній науково-практичній конференції* Інституту проблем виховання НАПН України “Особистісний розвиток дітей та молоді в інноваційно орієнтованому освітньому середовищі” (Київ, 2015); на

засіданні лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2015).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 28 наукових праць, у тому числі 12 одноосібних; з них: 7 статей у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, 4 статті у збірниках матеріалів наукових конференцій; а також 16 праць у співавторстві, з них: 1 навчальна програма, 4 підручники, 4 навчальних посібники (робочі зошити), 1 мультимедійний педагогічний програмний засіб, 1 методичний посібник, які мають гриф МОН України, та 5 календарно-тематичних планів уроків мистецтва.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (197 найменувань, з них 7 – англійською мовою) та додатків (5 додатків на 45 сторінках). Загальний обсяг дисертації 250 сторінок, з них – 185 сторінок основного тексту. Робота містить 15 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь її розробленості, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію та впровадження дослідницьких результатів; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *“Теоретичні засади поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу”* – проаналізовано стан розробленості проблеми поліхудожнього виховання в естетико-філософській і психолого-педагогічній літературі; уточнено зміст поняття “поліхудожнє виховання” та виокремлено принципи поліхудожнього виховання молодших школярів; розкрито сутність поліхудожньої вихованості молодшого школяра; проаналізовано чинні навчальні програми для початкових класів у контексті дослідження; з'ясовано виховний потенціал уроків предметів естетичного циклу у початковій школі.

Методологічною основою поліхудожнього виховання є положення естетики про єдину художньо-образну природу різних видів мистецтва (В. Бичков, Ю. Борев, П. Гуревич, М. Каган, Л. Левчук, М. Попович) та психології щодо цілісності художнього сприйняття особистості та впливу творів різних видів мистецтва на активізацію розвитку її емоційної, когнітивної і діяльнісної сфер (Р. Арнхейм, Л. Виготський, О. Мелік-Пашаєв).

Науковим підґрунтям розробки проблеми поліхудожнього виховання є педагогічні дослідження у царині особистісно орієнтованого виховання як системної взаємодії його суб'єктів – педагогів і вихованців, де акцентується визнання унікальності людської індивідуальності, що забезпечує оптимальний розвиток кращих рис особистості (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Газман, Н. Щуркова, І. Якиманська). Естетичне виховання у цьому процесі розглядається як основа формування системи загальнолюдських, естетичних і художніх цінностей та

критеріїв оцінювання явищ життя (О. Комаровська, Н. Миропольська, А. Щербо та інші). Зокрема, наголошується, що інтегративність художнього пізнання спирається на цілісність художньо-образного мислення; у такий спосіб доводиться ефективність застосування інтеграції в навчально-виховному процесі через взаємодію елементів художнього тексту творів (Л. Масол, О. Рудницька, М. Семко, Г. Шевченко, Б. Юсов).

Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу уточнити зміст поняття “*поліхудожнє виховання*”, що трактується в дисертації як цілеспрямована суб’єкт-суб’єктна діяльність педагогів і вихованців, ґрунтована на засадах особистісної орієнтації та застосуванні взаємодії різних видів мистецтва, результатом чого є поліхудожня вихованість молодшого школяра.

Відповідно, *поліхудожня вихованість молодшого школяра* постає інтегративною якістю, що визначається здатністю особистості до пізнання різних видів мистецтва і розуміння їх взаємодії через встановлення міжпредметних зв’язків у межах естетичного циклу, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва різними засобами (словом, кольором, звуком, жестом, рухом тощо) і готовністю до самовираження у різних видах художньо-творчої діяльності

Відтак, стрижневими для поліхудожнього виховання молодших школярів виокремлено принципи: *орієнтації процесу поліхудожнього виховання на активізацію емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до мистецтва*, який передбачає виявлення і розкриття для вихованця емоційно-ціннісного змісту творів мистецтва та виявлення в них особистісного сенсу; *циклічності процесу поліхудожнього виховання молодших школярів*, що визначає взаємоузгодженість складників (уроків і різних форм позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів) і суб’єктів (педагогів і вихованців) освітнього процесу; *застосування взаємодії творів різних видів мистецтва у процесі художнього пізнання*, що полягає в узгодженості художнього матеріалу з різних видів мистецтва на основі певної єдності (спільної тематики, провідного виду художньої діяльності, емоційного стану тощо); *стимулювання асоціативності молодших школярів в організації сприймання та художньо-творчої діяльності*, дотримання якого передбачає встановлення зв’язків між художніми образами, поняттями, творами різних видів мистецтва.

Отже, передбачено, що за дотримання виокремлених принципів уможливлується ефективно поліхудожнє виховання молодших школярів у межах естетичного циклу, в якому узгоджено форми навчання (уроки) та виховання (мистецькі виховні години, свята, вітальні, конкурси, екскурсії, виставки тощо).

Опрацювання чинних навчальних програм з образотворчого (Р. Шмагало й інші) та музичного мистецтва (Л. Хлебникова та інші) дало змогу пересвідчитися у недостатній реалізації в їх змісті проголошених у пояснювальних записках виховних завдань. Зроблено припущення, що цю проблему можливо вирішити через виявлення виховного змісту творів мистецтва, що використовуються в межах естетичного циклу, і посилення його через: актуалізацію виховної спрямованості основних видів мистецької діяльності (сприймання мистецтва; художньо-творча діяльність; оцінювання результатів); використання різних видів художньої діяльності молодших школярів як стимулу для подальшого самовираження у позаурочний час; активізацію виховної функції вчителя завдяки збагаченню його

методичного інструментарію наскрізними виховними елементами для реалізації на уроках та у позаурочній естетико-виховній діяльності.

У другому розділі – “*Стан поліхудожньої вихованості молодших школярів*” – окреслено психолого-педагогічні особливості молодших школярів; визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні їх поліхудожньої вихованості; представлено результати констатувального етапу експерименту.

Шляхом узагальнення психолого-педагогічних джерел (Л. Виготський, О. Леонтєв, О. Савченко та інші) та на підставі власного досвіду дисертанта встановлено, що молодший шкільний вік – період активного формування художнього світосприйняття, якому властиве переважання афективних компонентів над когнітивними, що в межах цього віку інтенсивно розвиваються (зокрема, відбувається поступовий перехід від наочно-дієвого і наочно-образного типу мислення у 6–8 років до словесно-логічного та асоціативного у 9–10 років). Визначено, що цей вік – оптимальний період для залучення дітей до художньої діяльності як сфери застосування різноманітних знань і творчих здібностей та реалізації потреби самовираження в різних видах художньої діяльності.

Стан поліхудожньої вихованості молодших школярів визначався за *критеріями*, які було розроблено, зважаючи на характеристики розвитку молодших школярів та можливі функціональні прояви їх поліхудожньої вихованості.

Критеріями поліхудожньої вихованості молодших школярів є: емоційно-ціннісний (*показники*: інтерес до різних видів мистецтва та їх взаємодії; емоційно-ціннісне ставлення учнів до мистецтва), когнітивно-асоціативний (*показники*: поліхудожні знання та уявлення; здатність до художнього асоціювання), творчодіяльнісний (*показники*: поліхудожні вміння; творча активність у різних видах мистецтва на уроках; здатність дитини до самовираження у позаурочній художній діяльності, у повсякденному житті).

Передбачалося, що молодшим школярам з *високим рівнем* поліхудожньої вихованості властиві: наявність інтересу до різних видів мистецтва та їх взаємодії, уявлень про естетичні цінності, втілені у творах мистецтва; знань, уявлень про різні види мистецтва та художніх асоціацій; прояв власного емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва через різноманітні художньо-мовні засоби; самостійний вибір художньо-мовних засобів у створенні художнього образу, творча активність у різних видах мистецтва, здатність до самовираження в різних видах художньої діяльності та повсякденному житті.

Середній рівень поліхудожньої вихованості характерний для молодших школярів, у яких виявлено: інтерес до різних видів мистецтва, зацікавленість можливістю їх взаємодії; знання та уявлення з різних видів мистецтва, наявність у них елементарних художніх асоціацій; за умови цільової установки чи допомоги дорослого (педагога): наявність уявлень про естетичні цінності, втілені у творах мистецтва, прояв емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва та їх взаємодії через різноманітні художньо-мовні засоби; виявлення творчої активності в різних видах мистецтва, вираження себе в різних видах художньої діяльності у повсякденному житті.

Молодшим школярам із *низьким рівнем* поліхудожньої вихованості притаманні: інтерес до одного з видів мистецтва, але недостатня зацікавленість

взаємодією різних видів мистецтва; окремі знання та уявлення з різних видів мистецтва, незначна кількість (або відсутність) художніх асоціацій; навіть після допомоги педагога – недостатність прояву власного емоційно-ціннісного ставлення до творів різних видів мистецтва; відсутність уявлень про естетичні цінності, втілені у творах мистецтва; лише під керівництвом дорослого – здатність до втілення художнього образу засобами одного виду мистецтва (музичного чи образотворчого), невміння втілювати його у різних видах мистецтва, недостатня активність в різних видах мистецтва і пасивність в художній діяльності у повсякденному житті

Для виявлення рівнів поліхудожньої вихованості молодших школярів застосовано *діагностувальні методики*: педагогічне спостереження, інтерв'ю, анкетування, творчі завдання з інтерпретації художнього образу різними художніми мовами, а також модифіковані методики – “Емоційне полотно” Л. Дрофмана; “Колірне моделювання музики” Т. Баришевої.

На різних етапах до експерименту було залучено 325 учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів, що входили до мережі експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня за наказом МОН України від 07.10.2007 № 587 “Про проведення науково-дослідної експериментальної роботи зі створення цілісної моделі художньо-естетичної освіти та виховання в загальноосвітніх навчальних закладах України”: 64 учні ЗОШ № 50 м. Львова, 67 учнів ЗОШ І ст. ”Мрія” м. Кіровограда; 65 учнів ЗОШ І–ІІІ ст. № 150 м. Харкова, 62 учні ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 м. Тячів Закарпатської обл.; 67 учнів ЗОШ І–ІІІ ст. № 119 м. Києва. Розподіл молодших школярів на експериментальну (ЕГ) та контрольну групи (КГ) здійснено за результатами констатувального етапу експерименту; до експериментальної групи увійшли 162, до контрольної – 163 учні. Показники поліхудожньої вихованості молодших школярів ЕГ та КГ суттєво не різнилися.

За результатами констатувального етапу експерименту, у молодших школярів виявлено такі рівні поліхудожньої вихованості: високий (7,7 %), середній (53,8 %), низький (38,5 %), що свідчить про потенційні можливості дітей, але відсутність у них різноманітного художнього досвіду. Істотної різниці між характеристиками рівнів поліхудожньої вихованості у молодших школярів з різних регіонів не виявлено.

Для з'ясування причин загалом недостатньої поліхудожньої вихованості дітей було проведено додаткове опитування вчителів та аналіз підручників з мистецтва.

У дослідженні взяли участь учителі, які викладають предмети естетичного циклу у початкових класах. Діагностування готовності вчителів до поліхудожнього виховання молодших школярів засвідчило їх зацікавленість і потребу у застосуванні художньої інтеграції в навчально-виховному процесі, проте більшість із них визнали власну незначну теоретичну (75,0 %) та слабку методичну (83,4 %) підготовленість.

Також з'ясовано, що у змісті підручників для початкової школи з музичного (О. Лобова) та образотворчого (Л. Любарська) мистецтва, чинних на початок дослідження, ідеї поліхудожнього виховання висвітлені побіжно або повністю відсутні. Зазначені ідеї були реалізовані лише у підручниках ”Мистецтво” для 2, 3-х класів (Е. Белкіна, Л. Масол).

У третьому розділі – **“Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і методики поліхудожнього виховання молодших школярів”** – обґрунтовано педагогічні умови та розроблено

методику поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу; висвітлено їх експериментальну перевірку; представлено аналіз результатів дослідження.

Педагогічними умовами поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу визначено такі: спрямованість навчально-виховного процесу на опанування молодшими школярами естетичних цінностей мистецтва; актуалізація виховного потенціалу творів різних видів мистецтва на засадах інтеграції; залучення учнів до різних видів особистісно орієнтованої мистецької діяльності на уроках та у позаурочний час; побудова уроків предметів естетичного циклу на засадах емоційно-сислової драматургії, зокрема, з використанням змісту підручників.

Дієвість педагогічних умов забезпечувалася розробленням і впровадженням методики поліхудожнього виховання молодших школярів, яка ґрунтується на комплексному застосуванні і взаємозбагаченні методів. А саме охоплює *методи виховання* (привчання дітей до виявлення естетичних цінностей творів мистецтва, переконання художніми засобами; порівняння творів різних видів мистецтва), які збагачують *методи навчання* (словесні, наочні, формування способів самостійних дій) на основі виховного змісту художнього матеріалу, різного за способом сприйняття (візуальний, аудіальний, кінестетичний). Методи конкретизуються через *систему практично спрямованих завдань* (художньо-творчих, інтегративних, проблемно-пізнавальних, евристичних) та спеціально створених учителем *виховних ситуацій*.

Методика реалізувалася в межах естетичного циклу: на уроках мистецтва, що тісно пов'язані з формами позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів.

Реалізація першої педагогічної умови (*спрямованість навчально-виховного процесу на опанування молодшими школярами естетичних цінностей мистецтва*) передбачала поступове набуття учнями художньо-естетичного досвіду – уміння заглибитися у зміст твору під час його сприймання, визначати його художні якості (гармонійність, виразність мови, пропорційність, симетричність, ритмічність), усвідомлення яких сприяло їх втіленню у повсякденному житті, а потому – формуванню уявлень про естетичні цінності (прекрасне, потворне, піднесене, низьке, комічне, трагічне) та особистісно-ціннісного ставлення молодших школярів до мистецтва і явищ життя. Це досягалося методами *привчання дітей до виявлення естетичних цінностей творів мистецтва, переконання художніми засобами; порівняння творів різних видів мистецтва у тісному поєднанні зі словесними* (міні-бесіди, міні-розповіді) та *наочними* (демонстраційними) методами.

Упровадження другої педагогічної умови (*актуалізація виховного потенціалу творів різних видів мистецтва на засадах інтеграції*) передбачала акцентування уваги на виявленні та реалізації виховного потенціалу художнього матеріалу, що посилювало виховну сутність естетичного циклу через: актуалізацію виховної спрямованості основних видів діяльності (сприймання мистецтва, художньо-творча діяльність); активізацію виховної функції вчителя завдяки збагаченню його методичного інструментарію виховними елементами.

Стрижневим інтегратором художнього змісту було обрано спільну тематику (“Природа в мистецтві”, “Людина в мистецтві”, “Мистецтво і побут”, “Казка в мистецтві”, “Фантастика в мистецтві”, “Мистецтво і культура”, “Синтез мистецтв”),

яку також було визначено основою для об'єднання форм навчання та виховання в естетичний цикл, що сприяло повноцінній реалізації виховних можливостей художнього матеріалу.

Залучення учнів до різних видів особистісно орієнтованої мистецької діяльності на уроках та у позаурочний час – третя педагогічна умова – здійснювалося через створення для молодших школярів можливості опанування художньої мови різних видів мистецтва на уроках та стимулювання їх до художньо-творчого самовираження у позаурочний час. Це досягалося методом *формування способів самостійних дій* у тісній взаємодії з іншими методами навчання та виховання (*словесними, наочними, привчання дітей до виявлення естетичних цінностей творів мистецтва, порівняння творів різних видів мистецтва*). Методи конкретизувалися у художньо-творчих завданнях, спрямованих на самостійний вибір різних видів художньої діяльності (“Створи мелодію до вірша”, “Створи пантоміму”, “Намалюй ілюстрацію до однієї з п'є сюїти К. Сен-Санса “Карнавал тварин” тощо); здійснення пошукової роботи (“У вільний час поекспериментуй: придумай музичні інтонації до таких характерів: веселий, журливий, розгніваний, зляканий, спокійний”, “Поцікався збіркою казок Ш. Перро. Які з цих творів ти бачив на телеекрані?”, “Досліди, де ще, окрім мультфільмів, можна спостерігати стилізовані зображення людей” тощо); реалізацію творчих можливостей у позаурочний час (“Разом з однокласниками організуйте і проведіть “Концерт улюблених пісень”, “Розкажи своїм рідним про ляльковий театр”, “Створи за допомогою справжніх листочків композицію “Танок осінніх листочків”; “Пофантазуй і виконай куплети пісні по-різному”; “Зіграй разом з друзями ролі звірят за поданими віршами” тощо).

Побудова уроків предметів естетичного циклу на засадах емоційно-сислової драматургії, зокрема, з використанням змісту підручників – четверта педагогічна умова – реалізувалася через застосування різних видів емоційно-сислової драматургії (лінійна, взаємопроникна та індуктивно-дедуктивна). Для цього у зміст підручників “Мистецтво” для 1, 2, 3, 4-х класів (розроблених автором дисертації у співавторстві з Л. Масол, Н. Очеретяною, О. Колотило), було цілеспрямовано закладено діалогічний виклад матеріалу, що сприяло взаємодії суб'єктів виховного процесу: у різних видах емоційно-сислової драматургії і в різних формах діяльності (парній, груповій та колективній).

Також передбачалось, що спеціальне тематичне впорядкування навчального матеріалу підручників створить можливості через художній зміст розглядати життєві явища у зв'язках з практичними потребами й інтересами дітей молодшого шкільного віку, передусім завдяки проектуванню виховних ситуацій на основі змісту творів мистецтва (наприклад, “Стосунки в родині” (“Ходить гарбуз по городу”), “Добро і зло” (С. Прокоф'єв “Петрик і вовк”, П. Чайковський “Лускунчик”), “Краса довкілля у кольорах та звуках” (К. Сен-Санс “Карнавал тварин”) тощо), що спрямовувалося на посилення виховного компоненту уроку.

З метою підвищення рівня готовності вчителів до поліхудожнього виховання розроблено цикл лекцій для курсів підвищення кваліфікації учителів мистецьких дисциплін на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти; майстер-класи у рамках науково-практичних семінарів різного рівня (обласних, всеукраїнських);

щорічний семінар-практикум "Школа методичного досвіду" (започаткований автором дисертації під керівництвом Л. Масол).

Аналіз результатів засвідчив позитивну динаміку поліхудожньої вихованості у молодших школярів ЕГ з усіх регіонів країни. Зафіксовано розширення художніх інтересів молодших школярів та поглиблення їх емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, що характеризувалося його "опредмечуванням": власні емоційні враження учні пояснювали на основі своїх уявлень про естетичні цінності та набутих художніх знань і вмінь (зокрема, із застосуванням художніх асоціацій). В учнів ЕГ виявлено певну сформованість поліхудожніх умінь: вони самостійно обирали засоби виразності одного з видів мистецтва для втілення художнього образу; демонстрували здатність перекладу художнього образу з однієї художньої мови іншою (наприклад, візуальні образи втілювали у звуках, рухах, міміці тощо). У молодших школярів ЕГ виявлено сильніше, порівняно з учнями КГ, прагнення до самовираження у різних видах художньої діяльності у позаурочний час. В ЕГ кількість респондентів з високим рівнем поліхудожньої вихованості збільшилася на 16,1 %, із середнім рівнем – на 14,2 %, значно знизився відсоток респондентів з низьким рівнем поліхудожньої вихованості – на 30,3 % (табл.).

У молодших школярів КГ позитивні зміни менш виражені порівняно з ЕГ: кількість респондентів з високим рівнем зросла на 11,0 %, із середнім рівнем – на 2,8 %, відсоток респондентів з низьким рівнем поліхудожньої вихованості зменшився на 13,8 % (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів поліхудожньої вихованості молодших школярів

Рівні	Експериментальна група				Динаміка	Контрольна група				Динаміка
	На початок експерименту		На кінець експерименту			На початок експерименту		На кінець експерименту		
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	12	7,4	38	23,5	+ 16,1	12	7,4	30	18,4	+11,0
Середній	88	54,3	111	68,5	+14,2	88	54,3	93	57,1	+ 2,8
Низький	62	38,3	13	8,0	- 30,3	63	38,3	40	24,5	-13,8

Порівняльна динаміка рівнів поліхудожньої вихованості молодших школярів в ЕГ і КГ засвідчила ефективність педагогічних умов і методики поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу.

Вірогідність результатів дослідно-експериментальної роботи підтверджено за допомогою критерію Пірсона (χ^2) та середньої арифметичної \bar{X} . Установлено, що відмінності рівнів поліхудожньої вихованості молодших школярів в ЕГ і КГ не випадкові, а є наслідком упровадження методики поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу та відповідних педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні відповідних педагогічних умов і розробленні методики. Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили досягнення мети, ефективність розв'язання завдань і дали підстави для таких *висновків*:

1. На основі аналізу та узагальнення наукової літератури уточнено зміст поняття “поліхудожнє виховання” як цілеспрямована суб’єкт-суб’єктна діяльність педагогів і вихованців, ґрунтована на засадах особистісної орієнтації та застосуванні взаємодії різних видів мистецтва, результатом чого є поліхудожня вихованість молодшого школяра.

Розкрито сутність поліхудожньої вихованості молодшого школяра – інтегрованої якості особистості, що визначається здатністю до пізнання різних видів мистецтва і розуміння їх взаємодії через встановлення міжпредметних зв’язків в межах естетичного циклу; виявлення емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва різними засобами (словом, кольором, звуком, жестом, рухом тощо) і готовністю до самовираження у різних видах художньо-творчої діяльності.

У дослідженні виокремлено *принципи*, на яких ґрунтується система поліхудожнього виховання молодших школярів (орієнтації процесу поліхудожнього виховання на активізацію емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до мистецтва; циклічності процесу поліхудожнього виховання молодших школярів; застосування взаємодії творів різних видів мистецтва у процесі художнього пізнання; стимулювання асоціативності молодших школярів в організації сприймання та художньо-творчої діяльності).

2. З’ясовано виховний потенціал уроків предметів естетичного циклу в початковій школі та їх зв’язок із позаурочною художньо-естетичною діяльністю молодших школярів. Доведено, що за дотримання виокремлених принципів уможливується ефективна реалізація поліхудожнього виховання молодших школярів у межах *естетичного циклу*, де узгоджено форми навчання (уроки) та виховання (виховні години, мистецькі свята, вітальні, конкурси, екскурсії, виставки тощо).

Активізація виховного потенціалу уроків передбачає виявлення виховного змісту творів мистецтва, що використовуються в межах естетичного циклу, а відтак посилення його виховних можливостей через: актуалізацію виховної спрямованості основних видів діяльності (сприймання мистецтва; художньо-творча діяльність; оцінювання результатів); залучення молодших школярів до різних видів мистецької діяльності як стимулу для їх подальшого самовираження у позаурочний час; активізацію виховної функції вчителя завдяки збагаченню його методичного інструментарію наскрізними виховними елементами для реалізації на уроках та у позаурочній естетико-виховній діяльності.

3. Визначено критерії та показники поліхудожньої вихованості молодших школярів, якими є: *емоційно-ціннісний* (інтерес до різних видів мистецтва та їх взаємодії, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва), *когнітивно-асоціативний*

(поліхудожні знання та уявлення учнів, їх здатність до художнього асоціювання), *творчо-діяльнісний* (поліхудожні уміння, творча активність у різних видах мистецтва на уроках, здатність дитини до самовираження у позаурочній художній діяльності, у повсякденному житті). Схарактеризовано рівні поліхудожньої вихованості молодших школярів: високий, середній, низький.

4. Обґрунтовано *педагогічні умови* поліхудожнього виховання молодших школярів: спрямованість навчально-виховного процесу на опанування молодшими школярами естетичних цінностей мистецтва; актуалізація виховного потенціалу творів різних видів мистецтва на засадах інтеграції; залучення учнів до різних видів особистісно орієнтованої художньої діяльності на уроках та у позаурочний час; побудова уроків предметів естетичного циклу на засадах емоційно-сміслової драматургії, зокрема, з використанням змісту підручників.

5. Розроблено методика поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу у взаємодії з формами позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів, що охоплює методи виховання (*привчання дітей до виявлення естетичних цінностей творів мистецтва, переконання художніми засобами; порівняння творів різних видів мистецтва*), які збагачують методи навчання (*словесні, наочні, формування способів самостійних дій*). Для застосування методики розроблено систему практично спрямованих завдань (художньо-творчих, інтегративних, проблемно-пізнавальних, евристичних) та виховних ситуацій на основі змісту художнього матеріалу, різного за способом сприйняття (візуальний, аудіальний, кінестетичний). Відповідно до запропонованої методики, уроки мистецтва побудовані на засадах емоційно-сміслової драматургії (*лінійна, взаємопроникна та індуктивно-дедуктивна*) і об'єднані *в цикли* на основі спільної тематики, яка поширюється на різні форми позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів (мистецькі виховні години, свята, вітальні, конкурси, екскурсії, виставки тощо).

Методика знайшла відображення у розробленому автором дисертації (у співавторстві з Л. Масол, О. Колотило, Н. Очеретяною та іншими) навчально-методичному забезпеченні інтегрованого курсу “Мистецтво” (підручники та посібники (робочі зошити), мультимедійний педагогічний програмний засіб “Мистецтво” для 1, 2, 3, 4-х класів), які мають гриф МОН України.

Ефективними виявилися завдання на самостійний вибір різних видів художньої діяльності (або засобів виразності), “художні асоціації”, інсценізації, мистецькі міні-проекти тощо; дієвість довели такі форми, як мистецькі виховні години, свята, вітальні, конкурси, екскурсії, виставки тощо, що проводилися у межах естетичного циклу.

Результати експериментальної перевірки педагогічних умов та методики поліхудожнього виховання засвідчили позитивну динаміку рівнів поліхудожньої вихованості молодших школярів. В ЕГ кількість респондентів з високим рівнем поліхудожньої вихованості збільшилася на 16,1 %; із середнім – на 14,2 %; значно знизилася кількість респондентів з низьким рівнем поліхудожньої вихованості – на 30,3 %. В учнів КГ спостерігалось лише незначне підвищення рівнів поліхудожньої вихованості. Дані контрольного зрізу підтвердили, що обґрунтовані педагогічні умови і запропонована методика сприяють підвищенню рівня поліхудожньої вихованості молодших школярів.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання екстраполяції методики поліхудожнього виховання у виховний процес дошкільних навчальних закладів та навчально-виховний процес основної школи загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано з метою підвищення поліхудожньої вихованості молодших школярів створити і впровадити у навчально-виховну роботу загальноосвітніх навчальних закладів програми інтегрованих курсів мистецького спрямування для факультативів і гуртків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Гайдамака О. Шляхи впровадження предмета "Мистецтво" у початковій школі на засадах поліхудожнього підходу / Олена Гайдамака // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К. ; Житомир, 2005. – С. 270–274.

2. Гайдамака О. Інтегративна мистецька освіта – крок у майбутнє / Олена Гайдамака // Мистецтво та освіта. – К., 2006. – № 4 (42). – С. 2–4.

3. Гайдамака О. Критерії, показники та рівні поліхудожньої вихованості учнів початкової школи / Олена Гайдамака // Постметодика. – Полтава, 2015. – № 1. – С. 24–27.

4. Гайдамака О. Педагогічні умови поліхудожнього виховання молодших школярів / Олена Гайдамака // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2015. – Вип. 83, ч. 2. – С. 12–16.

5. Гайдамака О. Особливості методики поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках інтегрованого курсу "Мистецтво" / Олена Гайдамака // Початкова школа. – К., 2015. – № 12. – С. 26–31.

6. Гайдамака О. Аналіз результативності педагогічних умов і методики поліхудожнього виховання учнів початкової школи / Олена Гайдамака // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 130. – С. 56–59.

7. Гайдамака О. Поліхудожнє виховання учнів початкових класів на уроках предметів естетичного циклу (у ході формувального етапу дослідження) / Олена Гайдамака // Вісник Національної академії державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогіка : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2015. – Вип. 4. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/j-pdf/Vnadped_2015_4_5.pdf.

Стаття у зарубіжному періодичному виданні

8. Гайдамака Е. Полихудожественное воспитание учащихся: цели, задачи / Елена Гайдамака // Альманах современной науки и образования. – Тамбов, 2015. – № 7. – С. 46–48.

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

9. Гайдамака О. Поліхудожній підхід – провідна педагогічна стратегія у вихованні учнів на уроках мистецтва / О. Гайдамака // Матеріали

XI Международной конференции : в 2-х т. – Т. II [“Стратегия качества в промышленности и образовании”], (Дніпропетровськ, Варна, 1–5 черв. 2015 р.) / Інститут інтегрованих форм навчання НМетАУ. – Дніпропетровськ ; Варна : НМетАУ, 2015. – С. 221–225.

10. Гайдамака О. Вибір тем, спільних для різних видів мистецтва у структурі загальної середньої освіти / О. Гайдамака // Матеріали Міжнародної школи методичного досвіду [“Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі впровадження інтегрованих курсів”]. – Миколаїв : ОППО, 2012. – С. 47–50.

11. Гайдамака О. Художньо-естетична освіта і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі впровадження інтегрованих курсів / О. Гайдамака // Всеукраїнська школа методичного досвіду: шляхи становлення : альманах / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, І. М. Белова, Л. М. Плужнікова-Мандра, Т. В. Кібалова ; за заг. ред. А. М. Старевої. – Миколаїв : ОППО, 2012. – 204 с. – С. 6–21.

12. Гайдамака О. Підручники з мистецтва – важливий засіб навчання і виховання особистості учня / О. Гайдамака // Матеріали II Міжнародної школи методичного досвіду [“Розвиток творчого потенціалу учнів загальноосвітніх навчальних закладів у системі поліхудожнього виховання”]. – Миколаїв : ОППО, 2013. – С. 49–52.

Навчальна програма

13. Мистецтво : навчальна програма для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 кл. / Масол Л., Гайдамака О., Очеретяна Н., Дмитренко О. // Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 кл. – К. : Видавничий дім ”Освіта”, 2011. – С. 270–295.

Підручники

14. Мистецтво : [підруч. для 1-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна. – К. : Генеза, 2012. – 144 с. : іл.

15. Мистецтво : [підруч. для 2-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Колотило. – К. : Генеза, 2012. – 144 с. : іл.

16. Мистецтво : [підруч. для 3-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна. – К. : Генеза, 2013. – 144 с. : іл.

17. Мистецтво : [підруч. для 4-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Колотило. – К. : Генеза, 2015. – 144 с. : іл.

Посібники, календарні плани

18. “Мистецтво. 1–4 класи” : педагогічний програмний засіб. – Рівне : Контур Плюс, 2004. – 1 електрон. опт. диск. (DVD – ROM). – Систем. вимоги: Microsoft Windows 98/2000/XP/Vista ; 128 Mb RAM ; оптичний привід DVD – ROM. – Назва з контейнера.

19. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів / [Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко]. – Х. : Веста; Ранок, 2006. – 256 с.

20. Мистецтво : [робочий зошит для 1-го кл. загальноосвітн. навч. закл.]

/ Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна. – К. : Генеза, 2012. – 64 с.

21. Масол Л. Календарне планування до програми “Мистецтво”, 1 клас / Л. Масол, О. Гайдамака, О. Калініченко // Початкова школа. – К., 2003. – № 5. – С. 41–43.

22. Масол Л. Орієнтовне календарне планування змісту уроків з “Мистецтва” (1 клас) / Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна // Мистецтво та освіта. – К., 2013. – № 4 (70). – С. 55–59.

23. Мистецтво : [робочий зошит для 2-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Колотило. – К. : Генеза, 2012. – 64 с. : іл.

24. Масол Л. Орієнтовне календарне планування змісту уроків з “Мистецтва” (2 клас) / Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Колотило // Мистецтво та освіта. – К., 2014. – № 1 (71). – С. 57–62.

25. Мистецтво : [робочий зошит для 3-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна. – К. : Генеза, 2013. – 64 с.

26. Масол Л. Орієнтовне календарне планування змісту уроків з “Мистецтва” (3 клас) / Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна // Мистецтво та освіта. – К., 2014. – № 2 (72). – С. 55–60.

27. Мистецтво : [робочий зошит для 4-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Колотило. – К. : Генеза, 2015. – 64 с. : іл.

28. Масол Л. Календарне планування уроків з “Мистецтва” (4 клас) / Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Колотило // Мистецтво та освіта. – К., 2015. – № 1–2 (75–76). – С. 69–74.

АНОТАЦІЇ

Гайдамака О. В. Поліхудожнє виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу.

На основі теоретичного аналізу уточнено зміст поняття “поліхудожнє виховання” та розкрито сутність поліхудожньої вихованості молодшого школяра.

Визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні поліхудожньої вихованості молодших школярів.

Обґрунтовано педагогічні умови поліхудожнього виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу. Розроблено методику поліхудожнього виховання молодших школярів, яка втілювалася на уроках предметів естетичного циклу загальноосвітніх навчальних закладів у взаємодії з різними формами позаурочної художньо-естетичної діяльності учнів.

Ключові слова: поліхудожнє виховання, поліхудожня вихованість, молодші школярі, уроки предметів естетичного циклу, педагогічні умови, методика.

Гайдамака Е. В. Полихудожественное воспитание младших школьников на уроках предметов эстетического цикла. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена актуальной проблеме полихудожественного воспитания младших школьников на уроках предметов эстетического цикла.

На основе теоретического анализа уточнено содержание понятия “полихудожественное воспитание” как целенаправленной субъект-субъектной деятельности педагогов и воспитанников, основанной на личностной ориентации и использовании взаимодействия разных видов искусства, результатом которой является полихудожественная воспитанность младших школьников.

Раскрыта сущность полихудожественной воспитанности младшего школьника – интегративного качества личности, характеризующегося способностью к познанию разных видов искусства и пониманию их взаимодействия путем установления межпредметных связей в рамках эстетического цикла, проявлением эмоционально-ценностного отношения к произведениям искусства различными средствами (словом, цветом, звуком, жестом, движением) и готовностью к самовыражению в различных видах художественно-творческой деятельности.

Выделены принципы полихудожественного воспитания младших школьников: ориентации процесса полихудожественного воспитания на эмоционально-ценностное отношение младших школьников к искусству; цикличности процесса полихудожественного воспитания младших школьников; использования взаимодействия произведений различных видов искусства в процессе художественного познания; стимулирования ассоциативности младших школьников в процессе полихудожественного воспитания. Определены критерии и показатели, охарактеризованы уровни полихудожественной воспитанности младших школьников.

Обоснованы педагогические условия полихудожественного воспитания младших школьников на уроках предметов эстетического цикла: направленность учебно-воспитательного процесса на овладение младшими школьниками эстетических ценностей искусства; актуализация воспитательного потенциала произведений различных видов искусства на основе интеграции; привлечение учащихся к различным видам личностно-ориентированной художественной деятельности; построение уроков предметов эстетического цикла на основе эмоционально-смысловой драматургии, в частности, с использованием содержания учебников.

Разработана и внедрена методика полихудожественного воспитания младших школьников, реализуемая в рамках эстетического цикла. Методика включает методы воспитания (приучения детей к выявлению эстетических ценностей произведений искусства; убеждения художественными средствами; сравнения произведений разных видов искусства), которые обогащают методы обучения (словесные, наглядные, формирования способов самостоятельных действий). Методы конкретизируются через систему практически направленных заданий

(художественно-творческих, интегративных, проблемно-познавательных, эвристических) и специально созданных учителем воспитывающих ситуаций на основе художественного материала, разного по способу восприятия (визуальный, аудиальный, кинестетический). Реализация методики предполагает эмоционально-смысловую драматургию уроков искусства (линейную, взаимопроникающую и индуктивно-дедуктивную) и объединение их в циклы на основе общей тематики, распространение этой тематики на внеурочную художественно-эстетическую деятельность младших школьников, что способствует эффективности полихудожественного воспитания.

Ключевые слова: полихудожественное воспитание, полихудожественная воспитанность, младшие школьники, уроки предметов эстетического цикла, педагогические условия, методика.

Gaidamaka O. V. Polyart Education of Primary School Children in the Lessons of Aesthetic Cycle. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is a theoretical and experimental study of the problem of polyart education of primary school children in the lessons of aesthetic cycle.

The paper analyzes the state of elaboration of the problem of polyart education of primary school children in lessons of subjects of aesthetic cycle, defines the essence of polyart educatedness of a primary school pupil, clarifies the concept “polyart education” in the context of the research topic. The level of polyart education of primary school children is characterized according to the defined criteria and indicators.

The following pedagogical conditions of polyart education of primary school children in the lessons of aesthetic cycle have been substantiated: orientation of educational process on the acquisition of the aesthetic values of art by younger students; the actualization of the educational potential of works of different art forms on the principles of integration; encouraging students to different types of student-centered art activities; making the lessons of the aesthetic cycle on the basis of emotional-semantic drama, in particular, with the use of textbooks. The methods of polyart education in primary school have been defined and implemented in the lessons of aesthetic cycle of secondary schools in close connection with various forms of extracurricular aesthetic and educational activities of students.

Keywords: polyart education, polyart educatedness, primary school children, lessons of aesthetic cycle, pedagogical conditions, methods.

Підписано до друку 15.03.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 22.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua